

Yayın ilkeleri, izinler ve abonelik hakkında ayrıntılı bilgi:

E-mail: bilgi@uidergisi.com

Web: www.uidergisi.com

KİTAP İNCELEMESİ

Charles A. KUPCHAN, No One's World: The West, The Rising Rest and the coming Global Turn

Mehmet Ali TUĞTAN

Yrd. Doç. Dr., İstanbul Bilgi Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler
Bölümü

Bu makalenin tüm hakları Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği'ne aittir. Önceden yazılı izin alınmadan hiç bir iletişim, kopyalama ya da yayın sistemi kullanılarak yeniden yayımlanamaz, çoğaltılamaz, dağıtılamaz, satılamaz veya herhangi bir şekilde kamunun ücretli/ücretsiz kullanımına sunulamaz. Akademik ve haber amaçlı kısa alıntılar bu kuralın dışındadır.

Aksi belirtilmediği sürece *Uluslararası İlişkiler*'de yayınlanan yazılarda belirtilen fikirler yalnızca yazarına/yazarlarına aittir. UİK Derneğini, editörleri ve diğer yazarları bağlamaz.

No One's World: The West, The Rising Rest and the coming Global Turn

Charles A. KUPCHAN

Oxford, Oxford University Press, 2012, 272 sayfa

ISBN: 978-0-19-973939-4

Hazırlayan: Mehmet Ali TUĞTAN*

Charles Kupchan, ABD Dışişleri Bakanlığında çalışmış, birinci Clinton hükümetinde 1993-1994 yıllarında Avrupa İşleri Direktörü olarak Ulusal Güvenlik Konseyinde bulunmuş bir akademisyen. Halen Georgetown Üniversitesi'nde uluslararası ilişkiler profesörü ve *Whitney Shepardson Senior Fellow* sıfatıyla *Council on Foreign Relations* üyesi olan Kupchan'ın, özgün uzmanlık alanı olan İran ve Körfez siyasetinden zaman içerisinde dünya politikası ve ABD hegemonyası alanına yönelen bir yayın çizgisi var.

Hem akademisyen hem de siyasete yön veren karar alma mekanizmalarının bir üyesi olarak, Kupchan'ın meslektaşlarının önünde giden bir algı ufku olduğunu söylemek mümkün. Nitekim Kupchan, 11 Eylül öncesi tek kutuplu dünya düzeninin zirve noktasında yazılmış olan *Power in Transition* adlı derlemeye yazdığı girişte, ABD hegemonyasına dayalı tek kutupluluğun takip eden yıllarda yerini gücün diğer aktörlerle paylaşıldığı birçok kutupluluğa bırakacağını öngörür.¹ 2010'da yayınlanan bir diğer önemli kitabı *How Enemies Become Friends: The Sources of Stable Peace* ise, on yıl öncesinden bu yana öngörmekte olduğu güç transferinin genel bir savaşa yol açmadan nasıl gerçekleşebileceği üzerinde durur.² *No One's World*, Kupchan'ın bu izlekte ulaştığı –şimdilik- son merhaleyi temsil ediyor.

ABD hegemonyasına dayalı tek kutupluluğun yerini çok-kutupluluğa bıraktığı geleceğin dünyası nasıl görünecek? Kupchan bu soruya 2012'de cevap verirken, işe 2001'de *Power in Transition*'da ifade ettiği argümanını geliştirerek başlıyor. 2001'de ABD hegemonyasına dayalı tek kutupluluğun, yerini gücün yükselen yeni aktörlerle daha eşit paylaşıldığı birçok kutupluluğa bırakacağını, bu aktörlerden birinin de Avrupa olabileceğini belirten Kupchan, yeni kitabında daha uzun erimli ve daha genel sonuçları olan bir tarihsel süreci ele alarak şu öngöründe bulunuyor: 16 ila 18. yüzyıllar arasında dünya; ekonomik, askeri ve siyasal gücün Mezopotamya Vadisi ve Doğu Asya'dan Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'ya kaydığı bir moment yaşadı. ABD, Avrupa ve Japonya'nın liberal

* Yrd. Doç. Dr., Uluslararası İlişkiler Bölümü, İİBF, İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul. E-posta: mehmet.tugtan@bilgi.edu.tr

1 Charles A. Kupchan, "Introduction: Explaining Peaceful Power Transition," Charles A. Kupchan et al. (der.), *Power in Transition: The Peaceful Change of International Order*, Tokyo, United Nations University Press, 2001, s.1-2.

2 Charles A. Kupchan, *How Enemies Become Friends: The Sources of Stable Peace*, Princeton, Princeton University Press, 2010.

demokrasi ve serbest piyasa gibi ortak değerler üzerine kurduğu günümüz dünya sistemi, Batı'nın "diğerlerini" alt edip küresel hâkimiyet kurduğu bu momentin sonucudur. Geçtiğimiz elli yılın ekonomik, siyasi, askeri ve demografik süreçlerinin sonucunda bugün, yeni bir momentin eşliğinde duruyoruz: Önümüzdeki yirmi ila otuz yılda, sarkacın bir kez daha doğuya savrulmasına ve Çin başta olmak üzere "diğerlerinin" yükselerek Batının hâkimiyetini kırmasına tanık olacağız. Batının maddi üstünlüğü ve ideolojik hegemonyasının sona erdiği bu dünyaya, en azından görülebilir gelecekte başka herhangi bir güç de hâkim olamayacak, dolayısı ile hiç kimsenin hâkim olmadığı bir dünyada yaşayacağız.

Kupchan öncelikle, bu yeni dünyada yükselen güçlerin neden batının değerlerini paylaşmayacağı sorusunu cevaplarken, batı değerlerini ve o değerlere dayalı batı üstünlüğünü yaratan tarihsel süreci irdeler:

M.S. 1600 Yılında dünyaya baktığımızda, Kutsal Roma, Osmanlı, Moğol ve Çin İmparatorlukları ile Japonya'da Tokugawa Şogunluğu arasında bölünmüş bir dünya görürüz. Bu dünyada her büyük aktörün kendine özgü bir sosyo-ekonomik ve siyasi düzeni vardır ve güçleri aşağı yukarı eşittir. Batı Avrupa ise, önceki üç yüz yıl boyunca çok sayıda zayıf devlet, feodal beylik, sözde imparatorluk ve Katolik Kilisesi ile reformcular arasında bitmek bilmeyen savaşların yaşandığı, yukarıda anılan diğer aktörlerin aksine sosyal düzenin ve kamu otoritesinin zayıf olduğu bir coğrafyadır. Daha sonra batının yükselişini sağlayan üstünlük de, bu zayıflıktan doğar: kapitalist ekonomi ve seküler demokratik toplum düzenini yaratan burjuva sınıfı; devlet, kilise ve feodal beyler arasındaki boşlukta hayat alanı bularak gelişecektir. Ticaret, finans ve imalata dayalı yeni şehirler kurup, gelişen ekonomik faaliyetini beslemek için deniz-aşırı kaynak ve pazar arayışına girecek, Protestan reformunu sahiplenip krallara sağladığı mali kaynaklar karşılığında anayasal monarşiyi dayatacaktır (s.34-37).

19. yüzyılın sonuna geldiğimizde, liberal demokrasinin ve endüstriyel kapitalizmin temel kurumlarını başarıyla oturtmuş olan batı –ki o an itibarı ile Avrupa ve Kuzey Amerika'yı kapsamaktadır- "diğerlerini" askeri, ekonomik ve siyasi açılardan alt etmiştir. Dünyanın yüzde 85'i, Avrupalı veya Avrupa kökenli elitlerin kurduğu devletlerin kontrolindedir. 20. yüzyılın ilk yarısında gerçekleşen iki dünya savaşı ve sonrasında gelen Soğuk Savaş ve dekolonizasyon süreçlerinde batının siyasi, ekonomik kurumları ve değerleri Asya, Afrika ve Okyanusya'ya yayılır. Soğuk Savaş sona erdiğinde, Batı kurum ve değerleri üzerine inşa edilmiş, ABD hegemonyasında bir dünya düzeni ortaya çıkar. Bu tek kutuplu an, aynı zamanda batı hakimiyetinin zirve noktasının da arkada kalmaya başladığı andır: 20. Yüzyılın son çeyreğinde başlayan ve giderek hız kazanan ekonomik ve demografik trendler, aynı yüzyılın başında gezegenin büyük kısmına hâkim olan batının, yüzyılın sonu itibarı ile bu hakimiyetin temelini oluşturan ekonomik ve demografik temelleri yitirmesine yol açacaktır.

Kupchan, Çin başta olmak üzere batı-dışı güçlerin ekonomik, endüstriyel, finansal ve demografik açılardan son otuz yılda nasıl bir sıçrama gerçekleştirdiğini, buna karşılık batının ise nasıl bir durağanlık içinde olduğunu çarpıcı grafik ve tablolarla sunuyor. Bu sıçramanın sonucunda, 21. yüzyılın ilk on yılı sona ererken Çin, Hindistan, Rusya, Brezilya, Güney Afrika ve Türkiye gibi yükselen yeni güçlerin: i) Demografik olarak batıyı gölgede bıraktığını, ii) ekonomik olarak batının ağırlığını dengelediğini, iii) Askeri olarak

hızla batıya yaklaştığını görüyoruz. Bu açıdan *No One's World*, iddialarının ayaklarını sağlam biçimde yere bastırabilen bir kitap ve Huntington'ın tartışmalar yaratan "Medeniyetler Çatışması" makalesinde öne sürdüğü argümanı ayrıntılandırmak için yazdığı aynı adlı kitabının ilk bölümündekine paralel bir "Batıya karşı diğerleri" maddi kıyaslaması içeriyor (özellikle s. 74-85 arasındaki "The Next Turn" başlıklı 4. bölüm). Ancak Huntington'un aksine Kupchan, batının maddi üstünlüğü ve ideolojik hegemonyası sona ererken, bir medeniyetler çatışması çıkacağını ya da üstünlük ve hegemonyanın başka bir gücün eline geçeceğini öngörmüyor. Kupchan'a göre, yükselen güçlerin batıyı taklit etmesi ve onun değerlerini benimsemesi, ya da ABD'nin yerini alacak yeni ve tek bir hegemon ortaya çıkması da ihtimal dâhilinde değil. 2030'lu yıllardan itibaren, dünyanın en büyük ekonomisi olarak Çin'in ABD'nin yerini alacağı, dünyanın en büyük beş ekonomisinden dördünün batı-dışı güçler olacağı yeni süreçte, üstünlüğünü yitirmiş de olsa hala güçlü bir batı ile yükselmekte olan ama kendi alternatif düzenini dayatacak kudretten yoksun "diğerleri", tam olarak hiçbirine ait olmayan bir dünyada birlikte yaşamak zorunda kalacak.

Yükselen diğer güçlerin neden batının yolunu izlemeyeceğini açıklarken Kupchan, yine tarihsel analize dönüyor ve batı yükselirken diğerlerinin neden yerinde saydığını irdeleyiyor: M.S. 1600 yılında Avrupa'ya göre çok daha güçlü olan imparatorlukların sorunu tam da devletin fazla güçlü olmasıydı. Bu güç sayesinde devlet; ticaret, finans ve imalatı kontrol etmiş, din ve mezhep çatışmalarında nihai belirleyici olmuş ve kendisinden bağımsız hareket edebilecek toplumsal odakların gelişimine izin vermemişti. Kısa vadede emperyal kudret ve istikrarın garantisi olan güçlü devlet, uzun vadede toplumsal ve ekonomik durağanlığa yol açmıştı. Devletin din ve mezhep çatışmalarındaki belirleyici gücü, batı dışı toplumlarda din ve devlet işlerinin ayrıldığı seküler bir yapının oluşmasını engellerken, devletin kontrolü dışında güç odaklarının ortaya çıkamaması da toplum kesimlerinin temsilciler aracılığıyla devlet yönetimine katıldığı demokratik siyasetin gelişimini engellemişti.

Günümüze döndüğümüzde Kupchan, tıpkı geçmişte olduğu gibi bugün de batı dışı güçlerin farklı bir modernleşme izleği olduğunu öne sürmektedir: Batı dışı ülkelerde devletin toplumla ilişkisinin dört farklı şeklini irdeleyen Kupchan, bunları şöyle sıralar: Kapitalist otokrasiler, orta sınıfın yükselişi ile dinin toplum hayatındaki rolünün giderek arttığı gelişmekte olan demokrasiler, iktidarın şahsileştiği güçlü adam rejimleri ve sol popülizmin hâkim olduğu demokrasiler.

Bu alternatiflere bakarken Kupchan, öncelikle geniş toplum kesimlerinin otoriter devlet tarafından paydaş kılındığı modeller üzerinde durur. Bu modelin en başarılı örneği olarak da, gelecek yirmi yılda dünyanın en büyük ekonomisi olarak ABD'nin yerini alacağı öngörülen Çin'le başlar (s. 91). Burada devletin, ekonomik alandaki açılıma karşın tek parti rejimini sürdürerek uzun vadeli istikrar ve yönlendirme yeteneğini koruduğunu gözlemleyen Kupchan, komünist partinin niteliğe dayalı bir rekabet süreci sonunda yeni kuşak lider yetiştirmekteki başarısına işaret eder. Bu meritokratik liderliğin sağladığı istikrar ve refah sayesinde devlet, orta sınıf başta olmak üzere geniş toplum kesimlerini kurulu düzenin yanına çekmeyi ve orada tutmayı başarmaktadır. Bu modelin, insan hak ve özgürlüklerini sınırlayan baskıcı yapısı başta olmak üzere bariz zayıflıklarını ihmal etmemekle birlikte, Kupchan Çin modelinin görülebilir gelecekte şimdiki yapısını koruyarak

gelişmeye devam edeceğini öngörür. Toplum kesimlerinin devleti yöneten otoriter elit tarafından satın alındığı modelin bir diğer örneği de, petrol zengini Körfez monarşileridir. Tek kaynaktan beslenen ekonominin kontrolünü elinde tutan devlet, bir yandan vatandaşları için refah ve istikrar sağlarken, bir yandan da onları otoriter yönetimin devamından fayda sağlayan paydaşlar haline getirmektedir.

Kupchan'ın otokratik modele örnek olarak ele aldığı ikinci ülke, Rusya'dır (s. 105). Burada devlet, bir yandan geniş halk kitlelerine istikrar ve asgari refah sağlarken, bir yandan da potansiyel muhaliflerini zor ve korku yoluyla hizada tutmaktadır. Plebisitçi bir meşruluk anlayışı çerçevesinde otoriterliğin, şeklen uygun ama içerik olarak çoğulculuktan uzak seçimlerle düzenli olarak halka onaylatıldığı bu modelde, burjuva sınıfı zayıf ve diğer toplum kesimlerinin desteğinden yoksun olduğu için, sisteme muhalefet edememekte ya da muhalefeti etkisiz kalmaktadır.

Kupchan'ın "Teokratlar" başlığı altında ele aldığı ikinci model ise, özellikle cumhuriyet rejimlerinin hâkim olduğu kalabalık Müslüman ülkelerine özgü gelişmekte olan demokrasilerdir (s. 117). Bu modelde, laik ve otoriter cumhuriyet rejimlerinin elitleri sistemi daha fazla halk katılımına açtıkça, dinin politikadaki ağırlığı da artmaktadır. Bu, batının orta sınıfın siyasi ağırlığı arttıkça siyasetin sekülerleşmesini öngören tarihsel tecrübesine aykırı bir süreçtir. Zira doğunun güçlü devlet geleneğinde aydınlanma ve sekülerleşme de yukarıdan aşağı, otoriter yollarla topluma dayatılmış, bu düzende ortaya çıkan orta sınıf da kendini özgürce ifade etme şansı bulduğunda ilk olarak daha fazla sekülerleşme değil, aksine toplum hayatında dinin daha belirleyici olmasını talep etmiştir. Bu fasılda Kupchan; İran, Türkiye, Malezya ve Arap Baharı sonrası Mısır gibi örnekleri irdeler ve hepsinde benzer bir izleğe rastlar. Kupchan'ın "Batı ve Orta Doğu modernleşme patenlerinin üst üste bindiği ve çatıştığı" bir örnek olarak ele aldığı İsrail'in de bu bölümde geçmesi, kayda değer (s. 125-6).

Kupchan'ın ele aldığı üçüncü model, daha çok Afrika gibi devletin hem kurumsal gelişmişlik hem de nitelikli insan kaynağı açısından sığ olduğu bölgelere has olan güçlü adam rejimleridir (s. 126). Buralarda ülkenin büyük doğal kaynaklarının çıkartılması ve dağıtımında ulus-aşırı şirketler ve gelişmiş ülkelerle işbirliği kuran tek adam rejimleri, bu halleriyle kurumsallaşmış ve tek bir liderin prestij ve karizmasını aşan bir yaygınlık ve kalıcılığa kavuşmuştur (s. 129).

Kupchan son olarak "Popülistler" başlığı altında Latin Amerika'ya özgü, siyaseten ABD karşıtı, ekonomik olarak yeni-liberal reçetelere düşman sol iktidarları ele alır. Latin Amerika'nın modernleşme sürecinin diğerlerine kıyasla batıya en yakın süreç olduğunun altını çizen Kupchan (s. 133), yine de alt sınıflara kaynak ve siyasal erk aktararak var olan sol iktidarların, kritik konularda batıdan çok gelişmekte olan batı dışı aktörlerle işbirliğine meyilli olduklarına, üstelik batının kurduğu uluslararası düzene şüpheyle baktıklarına dikkat çeker. Chavez'in sert ve sosyalist popülizminin kural değil istisna olduğunu belirten Kupchan, yine de daha ılımlı sol popülizmlerin Latin Amerika'da görülebilir gelecekte hâkim olmaya devam edeceğini öngörür (s. 40).

Kupchan'a göre, ele aldığı dört modelde de ortak özellik, batıdan farklı bir modernleşme sürecidir: Yükselen yeni güçlerin devlet-toplum ilişkileri, orta sınıfın devlet otoritesi

karşısındaki tavrı ve misyonu, din-devlet ilişkilerine bakışı batının modernleşme süreciyle benzeşmemekte, kendine has bir yön izlemektedir. Farklı modernleşme süreçlerinin ürünü olan toplumların giderek daha eşit güce sahip olacağı, batının sadece maddi üstünlüğünü değil ideolojik hegemonyasını da yitireceği yakın geleceğin dünyası, kimseye ait olmayacaktır. Kupchan'a göre, bu dünyada çatışmaları önlemek için, tarafların temel değerler üzerinde anlaşması ve bölgesel olanlar başta olmak üzere uluslararası kurumların ağırlık ve rolünün artması gerekir. Bunun için de batı, halen maddi üstünlüğü, ideolojik meşruluğu ve uluslararası kurumlardaki ağırlığı sürerken gireceğimiz bu yeni tarihsel momentin daha barışçıl olmasına katkıda bulunmalı, düzenli bir geçiş sürecinin gerçekleşmesini sağlamalıdır. Bunun önündeki en önemli engel ise, diğer güçlerin özgün medeniyet yapısı veya işbirliğinden kaçınmaları değil, batının kendi siyasal zaafıdır (s. 151). Avrupa Birliği, ekonomik entegrasyonun karşılığı olması gereken siyasal kurumları yaratamamış, Avrupa halkları Brüksel'i ulusal hükümetlerden daha meşru bir iktidar kaynağı olarak görmediklerini açıkça belirtmiştir. Euro bölgesinde yaşanan ekonomik krizin de etkisiyle yükselen radikal sol ve sağ partiler, siyasetin yeniden ulusallaşmasını ve bırakın AB'ye daha fazla yetki devrini, önceden devredilen egemenlik haklarının da geri alınmasını savunmaktadır. Bu da Avrupa'nın, uluslararası siyasette ağırlığını ve yönlendiriciliğini en çok hissettirmesi gereken bir dönemde çaptan düşmesine ve etkisiz kalmasına yol açmaktadır. ABD ise, G. W. Bush iktidarı boyunca yaşanan sonuçsuz ve pahalı savaşların ardından yorgun, siyasetin makul çoğunluğu temsil etmesi gereken merkezi zayıftır. Özellikle ABD Kongresine hâkim olan yarıcı partizan siyaset, geçerli olan seçim kampanya finans kanunları ve Kongre'nin seçim bölgelerini yeniden belirleyebilme yetkisinden beslenmektedir. Partizanlık, ABD'yi en kritik anlarda felç etmekte ve bir süper güç olarak uluslararası prestij ve ağırlığını azaltmaktadır. Hem içeride ABD'nin ekonomik gücünü daha uzun süre korumasını sağlayacak reformlar, hem de dışarıda ABD'nin kaynaklarıyla daha uyumlu bir dış politika izlemesini sağlayacak akl-1 selim, partizan siyasete kurban gitmekte, bu da ABD'nin giderek yaklaşan tarihsel momentini şekillendirebilme yeteneğini azaltmaktadır. Batı ittifakının bir diğer önemli üyesi olan Japonya ise, on yılı aşkın süredir ekonomik durgunluk, siyasi kısırlık ve uzun dönemli demografik çöküş tehlikesi ile uğraşmaktadır. Özetle, tam da radikal adımlar atılması için güçlü ekonomik performans ve siyasal liderliğe ihtiyaç duyulan bir zamanda, batı ittifakını oluşturan başlıca aktörlerin en belirgin özelliği ekonomik durgunluk ve siyasal liderlik zaafıdır.

No One's World, güçlü ve özgün bir argümanı olan bir kitap. Dünya siyaseti ve tarihi ile ilgili geniş bilgisi ve güncel siyaset tecrübesi olan bir yazarın elinden çıkan bu argümanın keskinliği, kitabın ayrıntılara inerken görülen sorunlarını bastırıyor. Kupchan'ın kendisinin de itiraf ettiği üzere, batının yükselişini anlattığı bölüm, siyasal tarihçiler için tatmin edici olmayacak, pek çok önemli süreci basite indirgeyen bir özet niteliğinde. Keza batı-dışı alternatifleri incelerken ülkelerin siyasal ve sosyo-ekonomik dinamiklerini de aynı basite indirgeyen mantıkla ele alıyor. Bu indirgemecilik, kitabın sınırları açısından gerekli ve özgün argümanın gücünden eksiltmeyen bir kusur olmakla beraber, özellikle Orta Doğu'yu ele aldığı bölümde progresif-laik güçleri tamamen defterden silen bir analiz yapmış olması, kitabın yazıldıktan sadece bir yıl sonra bile göze çarpan bir zaafi olarak beliriyor.